

MUZEJI NA PROSTEM IN RAZISKOVALNA DEJAVNOST

TONCE CEVC

Kadarkoli potujemo po naši domovini, še občutimo in začutimo prepletenost ljudskega kulturnega izročila z okoljem, ki nam ga ponuja panonski, alpski, sredozemski in kraško dinarski slovenski svet. Ta pogled z vrha pa izgubi mik, ko se ozremo po detajlih, po posamičnih stavbnih spomenikih. Le teh je vsako leto manj in nekatere spomeniško varstvene službe navajajo že kar natančne podatke o tem, koliko etnoloških arhitekturnih spomenikov bo vsako leto propadlo. Pri tem pa zgroženi ugotavljamo, da nismo arhitekturnih spomenikov niti evidentirali, niti dokumentirali, kaj šele - zavarovali. S temi dejstvi se srečujem tudi sam, saj se že nekaj let posvečam študiju ljudske arhitekture. Prva spoznanja o njej so mi prinesle raziskave preprostih pastirskih, drvarskih in oglarskih koč in zavetišč, zadnja leta pa me bogatijo srečanja z zahtevnejšo arhitekturo na kmečkih domačijah, zlasti na alpskem in osrednjeslovenskem ozemlju. Pri svojem delu se nemalokrat počutim, kot da bi bil boj Davida z Goljatom. Moji nasprotniki niso stavbe, pač pa razmere in možnosti, ki jih imamo raziskovalci pri svojem raziskovalnem delu. Sedanja organiziranost raziskovalne dejavnosti na Slovenskem omogoča raziskovati ljudsko arhitekturno dediščino samo univerzi in Inštitutu za slovensko narodopisje, kar pomeni, da lahko delata na zelo obširnem raziskovalnem področju kvečjemu eden ali dva človeka. Vse druge institucije, muzeji in regionalni spomeniško varstveni zavodi pa se morajo ukvarjati v prvi vrsti z administrativnimi in le delno tudi s spomeniško varstvenimi nalogami, z raziskovalnimi pa sploh ne. Odras takšnega položaja so kritične razmere, v kakršnih smo se znašli danes, ko nam pred očmi propada nenadomestljiva stavbna dediščina in ko se v temeljih spreminja kulturna krajina. Zato narodopisci bijemo plat zvona in kličemo k preplahu, da rešimo, kar se še rešiti da!

Kako odpomoči razmeram, v katerih smo se znašli?

Izjemno prizadevni in zavzeti slovenski spomeniško varstveni delavci predlagajo, naj bi čimprej organizirali na Slovenskem regionalne muzeje na prostem, kamor bi prenesli vsaj nekatere izjemno vabljive in ogrožene arhitekturne spomenike, ki bi sicer propadli ali pa bi bili kako drugače ogroženi. Muzeji na prostem so se v Evropi že dodobra uveljavili, zlasti zato, ker pripomorejo k ohranjanju pomembnejših ljudskih arhitekturnih spomenikov, pa tudi vseh oblik ljudskega življenja in kulture. So pa ti muzeji hkrati tudi vzgojna središča, kjer s populariziranjem vrednot ljudske arhitekture pripomorejo k njenemu ohranjanju.

Odveč bi bilo naglašati, da bi z rastjo muzejev na prostem pospešili tudi raziskovanje ljudske arhitekture in s tem tudi obraza naše domovine. Na tem področju močno zaostajamo za drugimi evropskimi deželami, kjer sistematično dokumentirajo stavbe in objavljajo monografske študije, pri čemer so nam lahko za vzgled npr. Švicarji. Tudi pri nas so bili napravljeni že nekateri spodbudni koraki. V zadnjih letih je izšlo nekaj knjižnih del, na primer knjiga o arhitekturi pastirjev, drvarjev in oglarjev,

pa o kmečki hiši v Karavankah in študija o koroški ljudski arhitekturi izpod peresa arhitekta. Pripravlja se knjiga o kmečki hiši v Julijskih Alpah. Ti prvi spodbudni začetki že zarisujejo obrise slovenske arhitekturne krajine, ki so lahko spodbudni tudi za snovalce regionalnih muzejev na prostem pri njihovem odločanju in utemeljevanju izbranih spomenikov za muzej, kakor tudi pri vrednotenju njihove stavbno zgodovinske in narodopisne vsebine.

Opozoril bi rad še na eno pomanjkljivost, ki jo čutimo raziskovalci ljudskega stavbarstva. Pri svojem delu smo nepovezani, osamljeni, kar ne velja za druge evropske narode, kjer so njihovi raziskovalci vključeni v evropsko zvezo raziskovalcev stavbarstva. Na tem področju se obetajo sodelavcem muzejev na prostem boljše perspektive, saj se bodo lahko avtomatično vključili v evropsko zvezo muzejev na prostem, kar jim bo omogočalo uveljaviti se tudi v evropskem okviru.

Svoja kratka razmišljanja o pomenu muzejev na prostem naj sklenem z mislijo, da z njihovim ustanavljanjem ne bodo pridobili samo muzeji, dobre obete prinašajo tudi raziskovalcem in turizmu. Z muzeji na prostem se bo začela uresničevati že pred štiridesetimi leti zapisana misel, objavljena v Varstvu spomenikov: "Varovati obraz domovine, pomeni ohraniti njeno nacionalno pričevalnost, hkrati pa tudi tiste vrednote, ki vlivajo človeku nacionalni ponos in veselje do življenja" (E. Cevc, Obraz domovine, Varstvo spomenikov 3, 1950).

MUZEJ NA PROSTEM NA BRDU PRI KRANJU

SILVESTER GABERŠČEK

Prizadevanja za postavitve tovrstnega muzeja na Gorenjskem imajo dolgo zgodovino. Še preden je bil ustanovljen kranjski Zavod za spomeniško varstvo (1963), se je že razmišljalo o postavitvi Skansena na Bledu (1955). Resnejša prizadevanja za postavitve takšnega muzeja v bližini šempetrskega gradu v Stražišču pri Kranju so bila konkretizacija Posveta o Slovenskih muzejih na prostem na SAZU v Ljubljani 1981. Zaradi gradnje krožne ceste na Tominčevi ulici v Kranju je bilo potrebno odstraniti cca 200 let staro leseno sitarsko hišo. Prišlo je do prenosa omenjene hiše na travnik med šempetrsko graščino in grajsko kapelo. Leta 1982 je bila hiška prenesena. Ob tej priložnosti je bil v Kranju strokovni posvet na katerem je bil predstavljen idejni projekt tega Skansena, na katerega naj bi prenesli še eno sitarsko hišo iz Stražišča št.50.

Do realizacije tega projekta ni prišlo, tako je projekt zamrl, obenem pa tudi razne kulturne dejavnosti, ki so se občasno dogajale v "sitarki".